

NORIMBERSKÝ PROCES¹

„Vítěz bude vždy soudcem a poražený obžalovaným.“

Hermann Göring

AUTOR: MIROSLAVA LUDVÍKOVÁ

Pojem Norimberský proces / Norimberské procesy označuje sérii vojenských soudních procesů vedených před Mezinárodním vojenským tribunálem vítěznými mocnostmi druhé světové války proti prominentním vojenským, politickým a ekonomickým špičkám poraženého nacistického Německa. Prvním a nejznámějším z těchto tribunálů je proces vedený proti 24, resp. 21, klíčovým představitelům Německa. Žádný jiný soudní proces nemůže poskytnout lepší představu o povaze a příčinách zla než Norimberský proces – kdo čekal, že před soudem budou souzena sadistická monstra, byl zklamán. Ti, kteří zde byli souzeni, byli naprosto normálními lidmi, otci od rodin, milovníci přírody a umění, ale zároveň byli schopni spáchat nepopsatelné zločiny. Norimberský proces s nacistickými zločinci byl rovněž prvním a průlomovým mezinárodním soudním procesem s pachateli zločinů proti lidskosti a proti míru a je možné jej považovat za základ mezinárodního trestního práva.²

Procesy byly vedeny v Justičním paláci v bavorském Norimberku v letech 1945–1949. Hlavní tribunál pracoval od 20. listopadu 1945 do

1. října 1946 a právě tento proces je označován jako Norimberský proces. Po tomto hlavním tribunálu následovala od 9. prosince 1946 do 13. dubna 1949 série dalších 12 přelíčení, přičemž v Norimberku bylo souzeno celkem přibližně 200 obviněných. Tento článek se bude věnovat procesu vedenému proti špičkám nacistického Německa, tj. prvnímu ze soudních procesů.

Norimberský Justiční palác nebyl jako místo tribunálu zvolen náhodou. Nejprve se uvažovalo i o jiných místech (Lipsko, Mnichov, Sovětský svaz prosazoval Berlín jako hlavní město Německa³), ale nakonec byl ze dvou důvodů zvolen Norimberk – jednak se zde konaly každoroční sjezdy *Národně-socialistické německé dělnické strany* (NSDAP) a místo tedy mělo pro nacisty svůj symbolický význam, a jednak místní rozlehlý Justiční palác i s přílehlým vězením nebyly spojeneckým bombardováním téměř vůbec poškozeny⁴.

Nutnost i forma potrestání válečných zločinců byly diskutovány třemi nejsilnějšími Spojenci (USA, Sovětský svaz, Velká Británie⁵) již na konferencích v Teheránu (1943), v Jaltě (1945) a také v Postupimi (1945). Právní základ pro soudní tribunál však stanovila až **Londýnská charta** (Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropských zemí Osy, s připojeným Statutem Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku⁶) z 8. srpna 1945, podle níž má tribunál právo "*obviněného, který byl prohlášen vinným, odsoudit k smrti nebo k jinému trestu, který by považoval za spravedlivý*". Právní základ pro pravomoci soudního tribunálu stanoval dokument o kapitulaci Německa, suverénní moc nad Německem v té době měla Spojenecká kontrolní rada, která rovněž mohla rozhodovat o potrestání porušení mezinárodního válečného práva. Působnost soudního tribunálu se omezovala

¹ V místě soudu v Justičním paláci v Norimberku se dnes nachází Memorium Norimberského procesu – expozice věnována soudnímu tribunálu, více info: www.memorium-nuremberg.de (2. 12. 2011).

² Při Norimberském procesu bylo také poprvé použito simultánní tlumočení do čtyř oficiálních jazyků procesu (angličtina, němčina, francouzština a ruština). Tlumočníci mohli pomoci systému zárovek řečníkům oznamovat, že mají zvolnit tempo výpovědi pro tlumočení nebo mluvit srozumitelněji. Např. obžalovaný Fritz Sauckel proslul svými složitými větnými konstrukcemi a po vynesení rozsudku smrti si stěžoval, že byl obětí chyby tlumočnicků.

³ Pro uspokojení sovětských požadavků bylo rozhodnuto, že Berlín bude alespoň sídlem justičních úředníků.

⁴ Justiční palác měl 530 kanceláří a 80 soudních místností. Richard Overy, *Interrogations: The Nazi Elite in Allied Hands*, New York 2001, str. 19–20.

⁵ Na soudním tribunálu měla však participovat i Francie.

⁶ Plné znění v angličtině např. zde: www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain?docid=47fdb34d (2. 12. 2011).

na období války – tj. zločiny spáchané před 3. zářím 1939 nespádaly do pravomoci tribunálu.⁷

Kdo bude určen soudcem, zastupujícím soudcem a žalobcem bylo zcela v kompetenci účastníků se zemí. Teprve po zvolení představitelů bylo hlasováno o tom, kdo bude zastávat které funkce v tribunálu.⁸

Soudci:

- Sovětský svaz: Iona Nikitčenko⁹ (hlavní soudce), Alexander Volčkov (zastupující soudce)
- Velká Británie: Geoffrey Lawrence (hlavní soudce a předseda senátu), Norman Birkett (zastupující soudce)
- USA: Francis Biddle (hlavní soudce), John Parker (zastupující soudce)
- Francie: Henri Donnedieu de Vabres (hlavní soudce), Robert Falco (zastupující soudce)

Žalobci¹⁰:

- Sovětský svaz: Roman Ruděnko
- Velká Británie: Harley Shawcross
- USA: Robert H. Jackson
- Francie: Francois de Menthon

Obhájci byli většinou němečtí právníci,¹¹ každý obviněný si však mohl vybrat, zda se chce hájit sám nebo využít právníka.

⁷ Soudnímu tribunálu předcházela celá řada složitých jednání, která vyústila ve výše uvedené dohody. Více k jednotlivým koncepcím a návrhům např. Robert Shnayerson, Judgment at Nuremberg,

<http://www.bxscience.edu/ourpages/auto/2010/2/23/40362916/nuremberg%20judgment.pdf> (15. 12. 2011).

⁸ Své zástupce měli v Norimberku i země, kterých se proces týkal. Československým zástupcem byl při tribunálu právník Bohuslav Ečer, který se již od roku 1944 angažoval v hledání válečných zločinců a zasloužil se o vypátrání a vydání některých válečných zločinců do Československa, např. Heinricha Jäckela, velitele terezínské Malé Pevnosti, či Karla Hermana Franka.

⁹ Iona Nikitčenko se v letech 1936 až 1938 podílel na proslulých stalinských procesech.

¹⁰ Nikdo z žalobců nebyl Žid.

¹¹ Eugene Davidson, The Trial of the Germans: An Account of the Twenty-Two Defendants Before the International Military Tribunal at Nuremberg, Missouri 1997, str. 30-31.

Obžaloba předložila obviněným zločincům 4 kategorie zločinů, přičemž jednotliví obvinění byli souzeni minimálně v jedné z kategorií:

1. Příprava plánu či spiknutí umožňující vykonávat níže zmíněné body obžaloby (zločin „agrese“)
2. Zločiny proti míru, příprava a provádění agresivní války, porušení mezinárodního práva
3. Válečné zločiny
4. Zločiny proti lidskosti

Úvodní zasedání tribunálu¹² se konalo 18. října 1945. Předvoláno bylo 24 hlavních válečných zločinců a zároveň také 6 zločineckých organizací (Říšská vláda, vedení NSDAP, SS včetně SD, Gestapo, SA a Generální štáb německé armády).¹³ Nakonec však před Norimberským tribunálem stanulo jen 21 válečných zločinců: Martin Bormann byl souzen v nepřítomnosti, Robert Ley spáchal sebevraždu ještě před začátkem procesu a předvolání Gustava Kruppa bylo pro neuspokojivý zdravotní stav zastaveno.

Po válečných zločincích pátraly spojenecké zpravodajské služby už od chvíle, kdy vstoupily na území Německa. Většina obviněných byla dopadena a zatčena na základě pátrání Centrálního registru válečných zločinců a podezřelých (Central Registry of War Criminals and Security Suspects / CROWCASS). CROWCASS rovněž shromažďoval dokumenty a informace o spáchaných zločinech a jejich pachatelích.¹⁴ Nicméně tři největší „ryby“ CROWCASSu unikly – Adolf Hitler a Joseph Goebbels spáchali sebevraždu krátce před dobytím berlínského bunkru, ve kterém se ukrývali.

¹² Zajímavé fotografie ze soudního procesu ke zhlédnutí zde: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/fotogalerie/2010/11/22/norimbersky-proces-na-snimcich-ktere-neznete> (17. 12. 2011).

¹³ <http://avalon.law.yale.edu/imt/countb.asp> (15. 12. 2011).

¹⁴ Veškeré materiály CROWCASSu byly pečlivě porovnávány, tříděny a zaslány do centrální pařížské databáze. V roce 1947 byl vydán 4-dílný seznam zločinců rozdělený dle národnosti na Němce a ostatní národnosti a dva doplňkové seznamy osob podezřelých ze spáchaní válečných zločinů během druhé světové války. Databáze obsahuje více než 60.000 jmen a desítky tisíc záznamů o zločinech. Na lístku číslo 1 je uveden Adolf Hitler, jehož potrestání vyžadují Polsko, Československo a Belgie.

Central Registry Of War Criminals And Security Suspects. Wanted Lists. Uckfield 2005.

Heinricha Himmlera se sice britské službě podařilo zajmout, ale dříve než ho podrobili osobní

prohlídce, rozhrýzl ampulku s cyankáli.

Jméno obviněného	Funkce	Shledán nevinen/vinen, trest	Poznámka
Martin Bormann (1900–1945)	tajemník Vůdce	souzen v nepřítomnosti, 3. a 4. kategorie, trest smrti	V době procesu byl považován za nezvěstného, jeho sebevražda byla definitivně potvrzena až v roce 1988.
Karl Dönitz (1891–1980)	admirál a Hitlerův nástupce ve funkci Říšského kanceláře	2. a 3. kategorie, 10 let vězení	Po odpykání trestu propuštěn.
Hans Frank (1900–1946)	generální guvernér Polska	3. a 4. kategorie, trest smrti	Oběšen 16. října 1946.
Wilhelm Frick (1877–1946)	Říšský ministr vnitra, Říšský Protektor Protektorátu Čechy a Morava v letech 1943–1945	2., 3. a 4. kategorie, trest smrti	Oběšen 16. října 1946.
Hans Fritzsche (1900–1953)	vedoucí německého rozhlasu	zproštěn viny	V roce 1947 odsouzen k trestu 9 let v pracovním táboře, propuštěn po 3 letech.
Walther Funk (1890–1960)	Říšský ministr hospodářství a prezident Říšské banky	2., 3. a 4. kategorie, doživotí	Propuštěn v roce 1957.
Hermann Göring (1893–1946)	Říšský maršál	všechny kategorie, trest smrti	Spáchal sebevraždu 15. října 1946, tři hodiny před plánovanou popravou.
Rudolf Hess (1894–1987)	zástupce Vůdce	1. a 2. kategorie, doživotí	Zemřel ve vězení 17. srpna 1987.
Alfred Jodl (1890–1946)	šéf velitelského štábu wehrmachtu	všechny kategorie, trest smrti	Oběšen 16. října 1946. V roce 1953 jej Německý odvolací soud kompletně zprostil viny.
Ernst Kaltenbrunner (1903–1946)	šéf SD a RSHA	3. a 4. kategorie, trest smrti	Oběšen 16. října 1946.
Wilhelm Keitel (1883–1946)	šéf štábu vrchního velitelství wehrmachtu	všechny kategorie, trest smrti	Požadoval popravu vojenským způsobem zastřelením. Žádost byla zamítnuta, oběšen 16. října 1946.
Gustav Krupp von Bohlen und Halbach (1870–1950)	ředitel koncernu Krupp		Vyšetřování zastaveno pro neuspokojivý zdravotní stav a vysoký věk. Zemřel 16. ledna 1950.
Robert Ley (1890–1945)	vůdce Německé pracovní fronty		Spáchal sebevraždu před začátkem procesu 25. října 1945.
Konstantin von Neurath (1873–1956)	Říšský ministr zahraničních věcí do roku 1938, Říšský Protektor Protektorátu Čechy a Morava	všechny kategorie, 15 let vězení	Propuštěn v roce 1954.
Franz von Papen (1879–1969)	Říšský kancléř	zproštěn viny	V roce 1949 odsouzen Německým soudem k trestu 8 let v pracovním táboře, trest byl posouzen jako již vykonaný.
Erich Raeder (1876–1960)	admirál a vrchní velitel Říšského námořnictva (1928–1943)	2., 3. a 4. kategorie, doživotí	Propuštěn v roce 1955.

Joachim von Ribbentrop (1893–1946)	Říšský ministr zahraničních věcí	všechny kategorie, trest smrti	Oběšen 16. října 1946.
Alfred Rosenberg (1893–1946)	Říšský ministr pro okupovaná východní území, filozof NSDAP	všechny kategorie, trest smrti	Oběšen 16. října 1946.
Fritz Sauckel (1894–1946)	Říšský generální zplnomocněnec pro pracovní nasazení	2. a 4. kategorie, trest smrti	Oběšen 16. října 1946.
Hjalmar Schacht (1877–1970)	prezident Říšské banky (1933–1939), Říšský ministr hospodářství do roku 1937	zproštěn viny	Odsouzen Německým soudem k trestu 8 let v pracovním táboře, trest byl posouzen jako již vykonaný, propuštěn v roce 1948.
Baldur von Schirach (1907–1974)	vůdce Hitlerjugend	4. kategorie, 20 let vězení	Po odpykání trestu propuštěn.
Arthur Seyss-Inquart (1892–1946)	Říšský ministr vnitra a Říšský místodržící obsazeného Rakouska	2., 3. a 4. kategorie, trest smrti	Oběšen 16. října 1946.
Albert Speer (1905–1981)	architekt a Říšský ministr zbrojní výroby	3. a 4. kategorie, 20 let vězení	Po odpykání trestu propuštěn.
Julius Streicher (1885–1946)	vydavatel týdeníku Der Stürmer	4. kategorie, trest smrti	Oběšen 16. října 1946.

Dne 20. listopadu¹⁵ byly po zahajovací řeči hlavního žalobce Roberta Jacksona přečteny obžaloby. Druhý den soudce Geoffrey Lawrence vyzval jednotlivé obžalované, aby se k obžalobě vyjádřili – zda se cítí vinni či nevinni. Český novinář a rozhlasový zpravodaj František Gel, působící v Norimberku jako zpravodaj pro Československý rozhlas, vystoupení obžalovaných okomentoval slovy: *"Slyšeli jsme prvá slova, která před tribunálem lidstva pronesli největší zločinci světových dějin. Bude to velký den, až uslyšíme jejich slova poslední."*¹⁶

Soud probíhal v místnosti číslo 600. Byla to místnost se čtyřmi vysokými okny, s kazetovým

dřevěným stropem a stěnami z mramoru a dřeva. Do jednacích síně se vstupovalo hlavním vchodem a také vchodem od výtahu, kterým přivázeli i obžalované. Výťah vedl do podzemního komplexu vězení, v němž byli obžalovaní drženi. Každého obžalovaného hlídala 24 hodin denně stáž. Po sebevraždě Roberta Leye byly hlídky podstatně zesíleny a zostřeny.

Během následujících 218 dnů se soud sešel na 403 zasedáních, bylo předvoláno téměř 300 svědků a bylo předneseno 38.000 svědeckví (přímo v soudní síni proběhlo minimum). Obžaloba předložila 2630 dokumentů a obhajoba 2700. Během procesu se popsalo na 5 milionů listů papíru a stenografický zápis procesu měl 16.000 stran.

Součástí svědeckých výpovědí byly i výpovědi přeživších z koncentračních a vyhlazovacích táborů. Právě díky těmto svědeckvím se svět dozvěděl o rozměru šoa. Při jednáních byl promítán filmový materiál, který natočili spojenci vojáci v táborech po jejich osvobození, mezi nejotřesnější záběry patřily ty z Bergen-Belsenu. Na dalších filmových záběrech byla např. zmračená těla židovských vězňů, balíky vlasů v Auschwitz či vypálené Lidice. Mezi předměty doličnými byla i stínidla z lidské kůže či těžítka

¹⁵ Během měsíce, který uběhl od prvního zasedání soudu, byli obžalovaní např. podrobeni testu inteligence (*metoda Wechsler-Bellevue*), testu osobnosti a Rorschachovu testu inkoustových skvrn.

Další psychologické rozhovory s obviněnými a také s několika svědky vedl mezi lednem a červnem 1946 americký psychiatr Leon Goldensohn. Jeho poznámky a detailní rozbor psychologie a motivace pachatelů vyšly v knižní podobě: Leon Goldensohn, *The Nuremberg Interviews*, New York, 2004.

¹⁶ Cit. např. dle *Norimberský proces, záběr ze zahajovacího přelíčení s hlavními nacistickými zločinci*, závěrečné slovo redaktor František Gel, 24. 11. 1945, na 2 CD 2. světová válka v Archivu ČRo, 2005.

s lidskými hlavami apod. Jedním z naprosto klíčových svědectví byla výpověď velitele tábora Auschwitz Rudolfa Hösse. Höss otevřeně vypovídal o počtech zavražděných v táboře. Pravděpodobně očekával polehčující okolnosti při jeho vlastním procesu či přímo to, že nebude vydán do Varšavy, kde se měl konat proces. K Hössovu vydání nicméně bezprostředně poté došlo a Höss byl odsouzen k trestu smrti.

Všichni obvinění během celého procesu většinou působili velmi sebevědomě a neočekávali, že by mohli být vůbec odsouzeni, někteří se snažili prezentovat jako mučedníci – však Alfred Rosenberg ve svém díle *Mýtus 20. století* píše, že nové Německo se neobejde bez obětí a ti, kteří padnou, budou mučedníky. I další se snažili nalézt nejrůznější cesty, jak hrozící trest odvrátit či jej alespoň zmírnit. Rudolf Hess předstíral ztrátu paměti, Joachim von Ribbentrop neustále studoval říšské zákony a doufal, že se zachrání právní cestou. Wilhelm Keitel a Alfred Jodl prohlašovali, že jako vojáci pouze plnili rozkazy nadřízených. Právě proti dvěma posledně jmenovaným svědčily rozkazy, které sami osobně parafovali. Obžalovaní se také často snažili svalovat vinu na ty, které již nebylo možné potrestat – na Hitlera, Himmlera, Goebbelse a Bormanna.¹⁷ Velmi sebevědomě během celého procesu vystupoval Hermann Göring. Během vyšetřování až terorizoval ostatní vězně se slabší vůlí. V průběhu procesu však v něm došlo k názorovému a emocionálnímu vývoji, který vyústil v sebevraždu krátce před plánovanou popravou. Někteří si však zřejmě čím dál více svoji vinu uvědomovali. Jedním z nich byl např. Albert Speer, který vždy byl víc architektem než nacistou. Ten svoji vinu přiznal a projevil nad svými činy lítost.

Rozsudky byly vyneseny téměř po roce. Dne 30. září byla shrnuta veškerá obvinění jak proti jednotlivcům, tak proti obviněným organizacím. Odpoledne následujícího dne 1. října 1946 byly vyneseny rozsudky: 12 trestů smrti (vykonáno jich však bylo jen 10 - Hermann Göring spáchal sebevraždu a Martin Bormann byl souzen v nepřítomnosti), 3 doživotí, 4 odsouzení v délce od

¹⁷ Svalování viny je typickým fenoménem poválečných procesů. Podobné inklinace můžeme pozorovat např. i u ředitele Pankrácké věznice Paula Sopy.

10 do 20 let a 3 zproštění viny. Říšská vláda, SA a Generální štáb německé armády byly jako organizace shledány nevinnými.

Ti, kteří byli odsouzeni k uvěznění, byli odvezeni do věznice ve Spandau. Po postupném propuštění všech, kteří si odpykali své tresty, nebo byli propuštěni předčasně, zůstal po roce 1966 ve vazbě jen Rudolf Hess.

Odsouzení k trestu smrti se proti verdiktu odvolali, jejich žádosti o milost však byly spojeneckou kontrolní radou zamítnuty. Jako den poprav byl určen 16. říjen 1946 těsně po půlnoci. Přípravy na popravu však začaly dávno před vynesením verdiktu – již v polovině srpna 1946 byly v londýnském provaznictví John Edgington a spol. objednány provazy¹⁸. Provazy byly do Norimberku dodány 5. října 1946. Tehdy již také bylo známo, kdo popravu provede. Původně je měl vykonat britský kat Albert Pierrepoint, ten však měl na tu dobu již domluvenou jinou práci ve Vídni. Jako náhradník byl tedy vybrán seržant americké armády John C. Woods¹⁹.

Poprav se mohlo účastnit jen omezené množství osob, přítomni byli dva kněží, několik lékařů, delegáti spojenecké komise, strážníci, novináři, fotografové, celkem 45 osob. Všichni museli příslibit, že celý proces poprav a nakládání s těly zůstane tajemstvím. Samozřejmě ne všichni tajemství udrželi. Tak se na veřejnost dostaly informace, podle kterých např. Streichera a Sauckela museli na popraviště dotáhnout násilím, Jodl a Keitel prý naopak přicházeli jako důstojníci bez známky vzrušení.

Popravu měly probíhat podle pořadí, v jakém byli obžalovaní odsouzeni. Jako první měl tedy na řadu přijít Hermann Göring, který však krátce před popravou spáchal sebevraždu, prvním popraveným tak byl Ribbentrop. Posledním popraveným byl Seyss-Inquart, u kterého byla konstatována smrt krátce před 3 hodinou ranní. Těla, včetně Göringova, byla následně přepravena do

¹⁸ Požadavky na provazy byly velice přesné, např. musely být z nejlepšího italského konopí v délce 3, 1 m, obloženy oprátku mělo být kožené, aby nedošlo k poškození krku.

¹⁹ John C. Woods sloužil pod generálem Pattonem v Severní Africe a v Normandii a měl zkušenosti s popravami na základě rozsudků válečného soudu.

koncentračního tábora Dachau, kde byla symbolicky spálena v krematoriu, jehož pec údajně zapálil Richard Wagner, bývalý vězeň tohoto tábora. Popel byl neznámém místě vysypán do řeky Isar.

Téměř ihned od skočení Norimberského tribunálu se objevují nejrůznější názory na jeho objektivnost, pravomoci a i některé verdikty. Podle kritiků se také tribunál řídil tzv. „spravedlností vítězů“. Např. v roce 1953 proběhl v Mnichově soud, který přezkoumal rozhodnutí Norimberského tribunálu. Tento soud dospěl k závěru, že Alfred Jodl se v ničem neprovinil a zprostil jej kompletně viny. Případ Jodla je hlavním z argumentů těch, kteří prosazují názor, že Norimberský proces byl nespravedlivý a představuje jen příklad spravedlnosti vítězů.

Ať máme na objektivnost soudu jakékoliv názory, neoddiskutovatelný je fakt, že Norimberský proces odstartoval německé poválečné zúčtování s vlastní minulostí. Denacifikace zde proběhla velmi precizně – např. na rozdíl od Rakouska. Soudní proces také významně ovlivnil mezinárodní trestní právo – tribunál sloužil jako vzor pro stovky podobných soudů i v dalších zemích (např. Tokijský proces), pro soud s Adolfem Eichmannem a do budoucna podnítil vznik samostatného Mezinárodního trestního soudu²⁰. Principy, které byly v Norimberku přijaté, daly základ mnoha úmluvám: např. Konvence o genocidě (1948), Všeobecná deklarace lidských práv (1948), Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (1968), Ženevské úmluvy na ochranu obětí války (1949) a Dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám (např. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války, Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci).

Na závěr si můžete své znalosti ověřit v testu:

http://www.tyden.cz/rubriky/relax/znalostni-testy/test-co-vite-o-norimberskem-procesu_186474.html#kviz-66

Literatura:

- Roman CÍLEK, *Doživotní ztráta svědomí*, Olomouc 2003.
- Joe J. HEYDECKER – Johannes LEEB, *Norimberský proces*, Praha 2006.
- Richar W. SONNENFELD: *Svědék z Norimberka: Hlavní americký tlumočnick při soudních procesech s válečnými zločinci*, Praha 2007.
- Francois DELPLA, *Norimberský proces. Poučení z historie*, Praha 2009.
- Ann TUSA- John TUSA, *The Nuremberg Trial*, London 1985.
- Victor H. BERNSTEIN, *Final Judgment: The Story of a Nuremberg*, Whitefish 2007.
- WILLIAM J. BOSCH, *Judgment on Nuremberg: American Attitude towards the Major German War-Crime Trial*, Chapel Hill 1970.
- Richard OVERY, *Interrogations: The Nazi Elite in Allied Hands*, New York 2001.
- Eugene DAVIDSON, *The Trial of the Germans: An Account of the Twenty-Two Defendants Before the International Military Tribunal at Nuremberg*, Missouri 1997.
- Leon GOLDENSOHN, *The Nuremberg Interviews*, New York 2004

²⁰ Mezinárodní trestní soud vznikl v roce 2002 jako stálý soudní dvůr, jenž vyšetřuje a stíhá osoby obviněné z genocidy, zločinů proti lidskosti, válečných zločinů a z tzv. „zločinu agrese“. Sídlem je Haag.